

L'EXILI I EL SILENCI DELS FARMACÈUTICS CATALANS I DE LES INSTITUCIONS CIENTÍFIQUES DE LA II REPÚBLICA ESPANYOLA

BROGGI, M. President d'Honor de l'Institut Medicofarmacèutic de Catalunya

CARMONA, A.M. Catedràtica d'Història de la Farmàcia Catalana. UB

CARMONA, M.C. Llicenciada en Filosofia i Lletres .

JORGE, D. Llicenciat en Periodisme.

RESUM: L'objectiu d'aquesta comunicació és donar a conèixer l'exili i el silenci dels farmacèutics catalans i de les Institucions Científiques de la II República espanyola, en reconeixement i homenatge a la recerca pionera feta pel Dr. Ramon Jordi i publicada en el llibre "Cien años de vida farmacéutica barcelonesa (1830-1939)", l'any 1960. Malgrat la destrucció, inexplicable, dels expedients de guerra pel Col·legi de Farmacèutics de Barcelona i de la desapareguda en temps de guerra i postguerra, s'han trobat fonts de seguiment per complementar i continuar aquesta investigació tal com volia el col·lega Ramon Jordi i a enriquir el patrimoni científic i cultural de la nostra Nació Catalana.

PARAULES CLAU: guerra civil, exili de farmacèutics catalans, segona República, silenci dels farmacèutics catalans

RESUMEN: El objetivo de esta comunicación es dar a conocer el exilio y el silencio de los farmacéuticos catalanes y de las Instituciones Científicas de la II República española, en reconocimiento y homenaje a la investigación pionera hecha por el Dr. Jordi y publicada en su libro "Cien años de vida farmacéutica barcelonesa (1830-1939)", en el año 1960. A pesar de la destrucción, inexplicable, de los expedientes de guerra por el Colegio de Farmacéuticos de Barcelona y de la desaparecida en tiempos de guerra y postguerra, se han encontrado Fuentes de seguimiento para complementar y continuar esta investigación tal como quería el colega Ramon Jordi y enriquecer el patrimonio científico y cultural de nuestra Nació Catalana.

PALABRAS CLAVE: guerra civil, exilio de farmacéuticos catalanes, segunda República, silencio de los farmacéuticos catalanes

CONTEXT HISTÒRIC I ANTECEDENTS A L'ESTAT ESPANYOL

El 14 d'abril de 1931 es proclamava la Segona República espanyola en un ambient d'eufòria. Alfons XIII havia abandonat Espanya i semblava arribat el moment perquè la república arreglés tot allò que la monarquia, amb la Dictadura de Primo de Rivera inclosa, no havia pogut solucionar. Però la República no assolí les seves fites de crear un règim democràtic estable, degut a les divisions entre dretes i esquerres, que s'anaren agreujant, als problemes derivats de la crisi econòmica de 1930, a la ineficàcia d'algunes de les solucions aplicades, i a l'ascensió dels règims totalitaris alemany i italià.

1. Els esdeveniments més rellevants foren: durant el govern provisional, redacció de la Constitució de 1931, la base jurídica del nou règim; durant el Bienni Reformador, govern d'esquerres, amb una clara voluntat transformadora, que es plasmà en diverses reformes a nivell polític, militar, econòmic, social, i cultural; durant el Bienni Negre, amb govern de dretes, reacció conservadora, amb la paralització de les reformes; finalment, amb el govern del Front Popular, les esquerres recuperen el poder i reinicien el procés reformista endegat el 1931. En cada fase hi va haver oposició i problemes, raó per la qual la República mai va trobar l'estabilitat necessària.

L'origen de la coalició republicana va ser gestat en el laboratori del professor José Giral, farmacèutic i catedràtic de Bioquímica, a la Universitat Central de Madrid, amb reunions-tertúlies a les quals hi assistien personatges com Manuel Azaña, Premi Nacional de Literatura el 1926, i on van sorgir les idees que desencadenaren el Pacte de Sant Sebastià (1930). Els tertulians, amics de José Giral, van esdevenir membres del govern provisional de la República espanyola el 1931.

CATALUNYA I LA REPÚBLICA CATALANA

Des del 1714, amb el Decret de Nova Planta, Catalunya no tenia institucions pròpies, i el 1931 les recuperava, en forma parcial i sota la fórmula d'autonomia. Fou un període clau en la seva història. La proclamació de la República Catalana, de manera unilateral, per Francesc Macià el 14 d'abril de 1931, al balcó de la Generalitat, (hores abans ho havia fet en Companys des del balcó de l'Ajuntament de Barcelona), en guanyar-se les eleccions, tot dient: "Proclamo la República catalana a l'espera que els altres pobles d'Espanya es constitueixin com a Repúbliques, per formar la Confederació Ibèrica", fou abans que la proclamació de la segona República espanyola per Niceto Alcalá Zamora. El govern provisional de la República Espanyola, s'oposà a aquest acte "revolucionari" i exigí una interpretació estricta del pacte de Sant Sebastià.

Macià continuà el seu camí d'humanització del catalanisme sense fer cas de cap interferència espanyola. Tanmateix, va sofrir el recel de Madrid, la premsa madrilenya unidireccional, i les accions detractores de Maura i Lerroux, provocant una situació altament delicada per la República Catalana. La Proclamació de la República Catalana durà 72 hores. Macià envià a Carrasco i Formiguera a negociar a Madrid. Quan aquest tornà a Barcelona amb els ministres espanyols: Nicolau d'Oliver, Fernando de los Rios i Marcel·li Domingo, es tancà l'acord de transformar jurídicament la República Catalana en la Generalitat. Això fou el 17-4-1931. S'instaurà la Generalitat de Catalunya com a estructura política del Principat de Catalunya, en substitució del nom històric de la Diputació del General (segle XIV), i el Parlament de Catalunya (segle XI). Ambdues institucions perdudes el 1714 amb el Decret de Nova Planta sota la monarquia borbònica. Es nomenà un govern provisional català format per: Carrasco i Formiguera (Comunicacions), Casimir Giral (Finances), Serra i Moret (Economia i Treball), Rafael Campalans (Instrucció Pública), Ventura Gasol (Política Interior), Villar

Rosell (Obres Públiques), i Joan Casanovas (Defensa). D'entre les accions del govern, cal destacar l'acció de l'impuls de l'activitat universitària, nomenant comissaris, amb "plens poders per regir-la i preparar la seva organització segons l'esperit de l'Estatut Universitari Català", a Josep Xirau Palau (professor de dret), August Pi i Sunyer (professor de medicina), Jaume Serra Hünter (professor de filosofia), Enric Soler i Batlle (professor de farmàcia), Eduard Fontseré Riba (professor de ciències), i Ramon Casamada Mauri (professor de farmàcia).

Cal recordar, per la seva transcendència històrica, que Catalunya restà reduïda a govern autònom amb la Generalitat de Catalunya, a la qual fou encomanada l'elaboració d'un avantprojecte d'estatut d'autonomia que havia d'ésser objecte d'un plebiscit a Catalunya i ratificat per les futures corts constituents espanyoles. El govern provisional de la Generalitat elegí, a través dels ajuntaments, una assemblea o diputació, formada per membres de la conjunció republicana-socialista catalana i antics dirigents del republicanisme nacionalista, la qual designà una ponència redactora presidida per Jaume Carner. L'avantprojecte fou acabat a Núria el 20 de juny del 1932. Després d'algunes esmenes introduïdes de comú acord pel govern espanyol de la República i per la Generalitat, l'avantprojecte fou aprovat per la diputació provisional, per la Generalitat i per la població del Principat. L'11 d'agost, un decret de la Generalitat declarava voluntat oficial de Catalunya aquest projecte d'estatut i el dia 18 fou presentat a les corts espanyoles pel president Niceto Alcalá Zamora. L'Estatut de Núria propugnava una estructura federal per a Espanya, la creació d'un govern comú per als Països Catalans al si de la federació espanyola i el reconeixement de la llengua catalana com a única oficial a Catalunya; es feia una clara distribució de competències entre la República i la Generalitat: corresponia fonamentalment a aquesta

2. la legislació exclusiva i la execució directa de l'ensenyament, el règim municipal i la divisió territorial, el dret civil i hipotecari, l'organització judicial, les obres públiques, la beneficència, la riquesa agropecuària i l'ordre públic; la Generalitat tenia competència executiva en diverses matèries de legislació espanyola, com alguns impostos i recaptacions; era integrada per un parlament, el president de la Generalitat i el seu consell i un tribunal superior de justícia.

La Constitució espanyola del 10 de desembre de 1931 limità les aspiracions d'autogovern de l'Estatut de Núria en rebutjar la fórmula federal, així com la possibilitat de la unitat dels Països Catalans, i la mateixa garantia constitucional del plebiscit català. El 6 de maig de 1932 s'obrí el debat de l'Estatut de Catalunya a les corts espanyoles, en un ambient hostil, els diputats republicans transformaren el primitiu projecte durant un llarg procés de regateig i de concessions als grups més conservadors i centralistes. Niceto Alcalá Zamora i Manuel Azaña no van aconseguir disciplinar els republicans espanyols a favor de l'Estatut. L'aixecament frustrat del general Sanjurjo (agost del 1932) contra el que ell considerava una desmembració potencià més encara la idea del centralisme estatal. El 9 de setembre del 1932 el parlament espanyol atorgava l'Estatut de Catalunya, totalment retallat. Aquest definia Catalunya com a regió autònoma dins l'estat espanyol, instaurava el bilingüisme oficial, i reduïa la competència

legislativa catalana, entre altres. En resum, l'esperit federatiu i coordinador de l'Estatut de Núria, en ésser refusat per la constitució republicana espanyola, donava pas a una concepció regional de dependència. El 25 de desembre del 1933 moria Francesc Macià, l'Avi, el President de la Generalitat de Catalunya, i el 1 de gener del 1934 s'elegia President a Lluís Companys.

La declaració d'inconstitucionalitat de la primera llei catalana de reforma social important: llei de Contractes de Conreu, i la suspensió parcial de l'Estatut, després dels fets del Sis d'Octubre de 1934, declaració d'Estat Català per en Companys, va suposar un seguit d'enfrontaments que duraren fins i tot en temps de la guerra espanyola. La proclamació de l'Estat Català, dins la República federal espanyola, va comportà l'establiment d'un Govern provisional català de la República format per: Lluís Companys (President), Josep Dencàs (Governació), Joan Lluhí (Justícia i dret), Pere Mestres i Albet (Sanitat i obres públiques), Joan Comorera (Finances), Martí Barrera (Treball), Ventura Gassol (Cultura), Joan Casanovas (Cap del Parlament), Enric Pérez i Farràs (Cap dels Mossos d'Esquadra), i Frederic Escofet (Comissari d'Ordre Públic). Els membres del govern van ser detinguts i empresonats al vaixell Uruguai i després a la presó de Cartagena. Els enfrontaments entre Companys i Batet, va provocar la declaració d'"estat de guerra", per ordres de Madrid (El President de la República espanyola era Alejandro Lerroux). Hi va haver 74 morts, uns 250 ferits i més de 3000 detinguts i empresonats. L'Estatut de Núria i el govern autònom foren suspesos indefinidament, la Generalitat fou intervinguda pels militars espanyols. La repressió fou generalitzada: es va imposar el castellà com a llengua de la Generalitat, el Parlament va ser convertit en caserna militar, es dissolgué el patronat de la Universitat Autònoma, es prohibiren les activitats dels partits, els sindicats i les associacions catalanistes i d'esquerres i es tancaren llurs locals. La recuperació no fou fins a les eleccions generals del febrer del 1936.

S'ha considerat històricament el Fets d'Octubre com un preàmbul de la guerra civil, i el comportament d'animadversió jurídica-política de l'estat espanyol vers la Nació Catalana en augment desmesurat.

GUERRA CIVIL ESPANYOLA

REFERÈNCIES POLÍTIQUES

La radicalització política-social de les dretes i esquerres va anar augmentant fins arribar al trencament: un grup de militars dretans, que no van acceptar el nou triomf de les esquerres en les eleccions de febrer de 1936, s'aixecaren contra la República esclatant, el 18 de juliol de 1936, la guerra civil espanyola, fins l'ú d'abril de 1939, i amb la guerra va venir la derrota dels republicans i la fi d'un possible Estat espanyol democràtic, republicà i lliure. El catalitzador de la guerra foren els assassinats de José Castillo i José Calvo Sotelo. L'aixecament militar aconseguí places a l'estat espanyol. El Govern republicà es veié obligat a lliurar les armes al poble. Així començà el que seria la guerra més llarga, sagnant i

innecessària del segle XX a Europa. Guerra i revolució a l'hora. Germans contra germans.

Santiago Casares Quiroga, president del govern republicà espanyol, dimiteix, i ocupà el seu lloc Diego Martínez Barrio. El setembre de 1936, Largo Caballero assumeix la presidència del govern republicà espanyol i la CNT s'uneix el novembre. El 1937, succeeix a Largo Caballero, Joan Negrin. El Govern republicà espanyol es traslladà de València a Barcelona per l'avenç de les tropes franquistes. El febrer de 1939, Manuel Azaña dimiteix com a President de la República espanyola, exiliant-se ell i el seu govern a França.

Una llei del general Franco, del 5 d'abril de 1938, dictada en entrar el seu exèrcit en terra catalana, abolí l'Estatut de Catalunya i, amb ell, tota manifestació d'autonomia i la pèrdua de les llibertats del poble català: "Pero la entrada de nuestras gloriosas armas en territorio catalan plantea el problema estrictamente administrativo, de deducir las consecuencias practicas de aquella abrogacion. Importa por consiguiente restablecer un regimen de derecho público que de acuerdo con el principio de unidad de la patria devuelva a aquellas provincias el honor de ser gobernadas en pie de igualdad con sus hermanas del resto de España." A Catalunya l'exèrcit republicà va resistir fins el desembre del 1938, data en què el general Franco va iniciar l'atac final de la seva guerra en ocupar-la, la qual cosa va representar un cop mortal per la República. El 26 de gener del 1939 les tropes franquistes entraven a Barcelona per la Diagonal. El President Companys, el seu govern i milers de catalans emprengueren el camí de l'exili, travessant la frontera, cap a França, on són col·lectivitzats en camps de concentració (Argelers, Saint-Cyprien, Gurs, Barcarés,...).

Durant la guerra civil s'instauren les penes capitals sumàrrimes validades pel mateix Franco i les denúncies anònimes es converteixen en la manera d'empresonar en camps de concentració en territori espanyol i liquidar greuges causats durant l'etapa republicana. En acabar la guerra el dictador Franco juntament amb la GESTAPO detenen al President Companys, President de Catalunya, democràticament elegit, l'empresonen i assassinen el 15 d'octubre de 1940.

Amb la derrota i la desfeta dels republicans el 1939, es perden totes les llibertats catalanes que es tardaria, un cop més, quasi 40 anys per recuperar-les. La dictadura franquista en va ser la culpable. La fugida de la població de tots els indrets cap a la frontera francesa va ser massiva: era l'exili. Es calcula més de mig milió de persones. Les Brigades Internacionals jugaren un paper clau entre les tropes republicanes, i molt especialment en la batalla de l'Ebre.

REFERÈNCIES SANITÀRIES

Malgrat les deficiències de la guerra espanyola es mantingué una part de la vida acadèmica organitzant cursos de medicina i de farmàcia destinats a formar el personal sanitari al front i hospitals militars. Els laboratoris de ciències i de farmàcia van ser destinats al servei de Sanitat de Guerra.

Cal destacar l'obra de la política sanitària i d'assistència social de la Generalitat republicana marcada i alterada per les conseqüències de la guerra i la politització de les seves estructures. En sanitat, les infermeres visitadores van ser un dels grans puntals de l'assistència domiciliària i de l'atenció primària. La comunitat mèdica, sota les ordres dels Comitès Sanitaris, va ser una gran heroïna sabent amb les infraestructures en què treballaven, tanmateix tenim coneixement i està estudiat els múltiples recursos per salvar les vides dels soldats i atendre la població civil vulnerable a malalties com la febre tifoide, pneumònies, tuberculosi, blenorràgia i sífilis. El primer antibiòtic amb que els metges van poder comptar fou la sulfamida blanca, fabricada a Manresa, en els laboratoris del doctor Antoni Esteve, però fou d'ús exclusiu de l'exercit republicà a finals del 1938, i els civils no es van poder beneficiar d'aquest. Els medicaments es compraven amb els lingots d'or i plata recaptats pel govern republicà espanyol i català.

EXILI I SILENCI

Les tropes franquistes van tenir el suport de la l'Alemanya nazi, de l'Itàlia feixista, i el reconeixement de França i el Regne Unit, el febrer del 1939, la qual cosa va propiciar la derrota de l'exercit republicà i l'exili. En els anys posteriors el suport del govern d'USA al general i dictador Franco va donar la legitimitat al seu règim polític, augmentant i prosperant les denúncies, les intervencions, la censura, i minimitzar les possibilitats del retorn de tants professionals, científics i estudiosos universitaris exiliats, i d'enderrocar la dictadura franquista

Per a Catalunya fou una nova etapa de la seva història, en la qual hauria de fer front a la més sistemàtica de les ofensives per posar fi a la seva personalitat nacional. Hi va haver una ruptura històrica, en primer lloc, per l'exili massiu de la població (polítics, intel·lectuals, científics, professionals, i societat civil) agrupats en camps de concentració a França (500.000 persones). Per als qui restaren al país les noves autoritats van imposar ja durant el mes d'abril un nou sistema institucional, omplint les presons (270.000 presos a Espanya). Tots els partits polítics i sindicats foren proscrius i perseguits, la llengua i la cultura catalanes, prohibides públicament, la societat civil immersa en la intervenció franquista-falangista ocupant llocs directius de manera obligatòria foragitant tota aquella ciutadania subjecte de ser contraris al règim dictatorial. La inhabilitació, la depuració, les vigilàncies policials, i els afusellaments van ser aplicats fins el 1975.

El drama i la fractura social van tenir conseqüències irreversibles per a la vida personal i social de Catalunya i d'Espanya. L'exili, la presó i la inhabilitació de metges, farmacèutics i científics van significar una tremenda sagnia. L'elit intel·lectual i professional del país es va exiliar majoritàriament després de la guerra i la nòmina de científics en l'exili representà el nucli de la ciència catalana i espanyola, sense oblidar la importància dels qui van morir a causa de la guerra o els qui van veure truncada la seva vida en un exili interior molt més difícil de valorar, que va afectar persones que van ser empresonades, sancionades, desterrades, executades o en silenci permanent.

El destins principals van ser Mèxic i França, a més de Veneçuela, els Estats Units, l'Argentina, Cuba i la Unió Soviètica, més de tres-cents eren catedràtics d'universitat, cinc-cents eren metges; i més d'un centenar, científics i professionals d'altres àrees: químics, farmacèutics, físics, biòlegs, antropòlegs o matemàtics. El col·lectiu de científics i professors universitaris van fundar a París la Unió de Professors Universitaris Espanyols en l'Exili (UPUEE), sota la presidència inicial de l'higienista i parasitòleg Gustavo Pittaluga, que havia dirigit la sanitat espanyola i havia representat Espanya en el Comitè d'Higiene de la Societat de Nacions. A Mèxic (29 farmacèutics) es van fundar associacions mèdiques i científiques com ara l'Ateneo Ramón y Cajal i el Colegio de México. Entre els membres de la UPUEE hi havia els científics: Ignacio Bolívar, Blas Cabrera, Odón de Buen, Francisco Giral i Enrique Moles, i els professors de medicina com ara Jesús M. Bellido, Isaac Costero, Joaquín D'Harcourt, José García Valdecasas, Francisco Gran Covián, Teófilo Hernando, Gonzalo Rodríguez Lafora, Manuel Márquez, Rafael Méndez, Emilio Mira, Juan Negrín, Severo Ochoa, August Pi i Sunyer, José Puche i Pío del Río-Hortega, un col·lectiu que representava els líders principals de la recerca científicomèdica i farmacèutica catalana i espanyola. José Giral Pereira va ser acollit per la Universitat Nacional Autònoma de Mèxic, essent l'exemple més representatiu dels científics exiliats, així com de la seva vida política en ser president de la República espanyola a l'exili entre el 1945 i 1947. El laboratori de la Facultat de Química de la UNAM porta el nom del seu fill Francisco Giral, també molt considerat a Mèxic,

Un element integrador de l'exili científic va ser la publicació des del 1940 fins el 1975 de la revista *Ciencia*. Revista hispanoamericana de ciencias puras y aplicadas. L'exili a França es va concentrar en París i Tolosa de Llenguadoc. Un ampli col·lectiu de científics catalans, com ara Jesús M. Bellido Golferichs, i August Pi i Sunyer, que més tard marxà a Veneçuela.

ELS FARMACÈUTICS CATALANS EXILIATS I SILENCIATS

En l'època de la segona República, els farmacèutics catalans van arribar a assolir nivells científics molt elevats en els camps com la Botànica, Farmacognòsia, Bioquímica, Nutrició, Química Orgànica i Farmàcia Galènica. La majoria formats en ideals republicans d'una societat laica. El màxim interès per als farmacèutics catalans va ser, sens dubte, la Química Biològica (Bioquímica) on van ser líders en la seva implantació en els plans d'estudi de Farmàcia (i més tard de Ciències Químiques, Naturals i Medicina). No obstant això, el cop d'estat militar i la posterior guerra civil espanyola (1936-1939) van truncar amb les possibilitats de desenvolupament de la Farmàcia Catalana. Les idees i la tasca de la Universitat Autònoma de Barcelona van ser atacades per les autoritats franquistes de forma indiscriminada, provocant l'evacuació del professorat i dels científics més compromesos amb la causa republicana. L'absència fou motivada per varies causes: assassinats durant la guerra i postguerra, aplicació de la "Ley de Responsabilidades Políticas" del 9/2/1939 (depuració, inhabilitació, expulsió), aplicació del "Decreto del 25/2/1939", el qual decretava el cessament com a

Catedràtics i professors, qualificats de “enemigos de España”, i l'exili interior obligats al silenci permanent per poder viure i alimentar les famílies. Segons els franquistes la depuració era una necessitat per la reforma del “Estado”, i en aquest context, el vicerector Antonio de la Torre va enviar circulars als degans dels instituts dependents de la UB, directors de les Escoles de Magisteri, escoles tècniques, de comerç, presidents d'acadèmies, col·legis oficials, al personal acadèmic i laboral dels centres d'ensenyament i científics, al president de la Comissió gestora de l'Hospital Clínic,.. de Catalunya i Balears, demanant noms sospitosos i informes compromesos. La resposta fou una llarga llista de noms contraris al nou règim. Dels denunciats, només una petita part havien marxat a l'exili. Tenim com a mostra la propaganda que publicà el Correo Catalan el 1939: “...los rojos separatistas....quisieron apoderarse de la Universidad de Barcelona y convertirla en un foco de infección que desparramase.....el virus del separatismo....la Universidad llegó a convertirse en el más formidable baluarte de los enemigos de Dios y de España”. Gómez del Campillo, membre de la Comissió de depuració de la UB, rector de la UB del 1941 al 1945, dictà una primera resolució incloent els catedràtics i professors que marxaren amb la desfeta cap a l'exili, tot acusant-los de “...que abandonaron sus destinos..” (per exemple: Jesús Bellido i Josep Cuatrecasas). Molts dels farmacèutics catalans exiliats i silenciats van contribuir a millorar el nivell científic farmacèutic de molts països llatinoamericans i traslladar a aquests la llengua, la cultura i la tasca científica catalana. En detalllem, entre molts d'altres:

Baltà i Botta, Miquel Arcàngel (Barcelona, 1892 - 1964). Doctor en Farmàcia, Químic i activista polític. Fou soci numerari de la Societat Catalana de Biologia, director del Departament d'Anàlisi de Substàncies Alimentàries, director de la Secció de Química del Laboratori Municipal del Parc, soci de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Va escriure a la revista “Ciència”, revista catalana de ciència i tecnologia. En el II Congrés Universitari Català, presentà una ponència sobre la reforma de la Facultat de Farmàcia. Realitzà traduccions de l'alemany i de l'anglès per diferents editorials. La família Baltà, propietaris des de 1860 de la farmàcia Baltà, comprada per Pere Botta i Garí, avi de Baltà. El 1895 es va traslladar a la Rambla de Catalunya, cantonada Ronda Universitat de Barcelona, actual localització, essent una de les farmàcies més emblemàtiques de la ciutat. La seva propietària actual és l'onzena responsable i besneta del primer titular. Es va doctorar en Farmàcia a Madrid el 1915. Fou soci numerari de la “Sociedad Española de Física y Química”. Fou deixeble del filòsof i biòleg Ramon Turró. En plena dictadura de Primo Rivera fou un dels fundadors de la “Sociedad de Estudios Militares”, organització que pretenia formar a joves voluntaris en el maneigament d'armes i tàctiques militars amb la finalitat de defensar Catalunya en cas d'invasió. Es reunien en llocs emblemàtics de la ciutat com la Llibreria Italiana de la Rambla de Catalunya, a les sales privades de l'Ateneu Barcelonès i organitzaven acampades sota la cobertura del Càmping Club Català on practicaven exercicis militars dirigits pel propi Baltà, utilitzant manuals de l'exèrcit francès. Per a les pràctiques de tir real, utilitzaven les instal·lacions del Tir Nacional de Montjuïc. Francesc Macià, des del seu exili a París, el convertí en home de la

seva confiança. Baltà participà en diversos organigrames per a realitzar l'acció de Prats de Molló. D'una reunió en la seva farmàcia, lloc on, també, s'havia amagat gent perseguida, va sorgir la idea de la creació d'un comitè pro-presos amb la intenció de recaptar diners mitjançant festivals, sessions de cinema, teatre, i concerts per ajudar als presos i llurs familiars. L'endemà d'aquest comitè, el 17 d'agost de 1925, Baltà fou detingut per la policia. A la presó, Baltà va mantenir l'ànim front els seus companys donant classes d'anglès, d'activitat física, inclús va fabricar una rudimentària ràdio. Passats uns anys fou indultat, la seva causa sobreseguda i s'exilià a França. Va tornar en acabar-se la Dictadura de Primo de Rivera. Baltà fou membre de la Guàrdia Cívica del President de la Generalitat de Catalunya, Francesc Macià, en proclamar-se, el 1931, la segona República. El 1934 es va casar amb Concepció Batista i Roca i el 1939, un cop establerta la Dictadura franquista, se exilià a París, Anglaterra i a Amèrica. Fou, durant un temps professor de química a la Universitat de Nova York de Bolívia, establint-se, finalment, a Cuba. A l'Havana va dirigir els laboratoris farmacèutics OML García y Cía. i treballà per l'Instituto Finlay. El 1961, un cop instaurada la Revolució i coneixedor de la seva malaltia de càncer, decidí tornar a Catalunya, instal·lant-se a Samalús.

Bofill i Combelles, Joan (Cardona, 1884 - Barcelona, 1937). Farmacèutic. Es doctorà amb la tesi sobre l'àcid salicílic. Fou assassinat el 1937 per les Patrulles de Control.

Boix i Vallicrosa, Alfonso M. de L. (Santa Coloma de Farners, 1899 - Mèxic, 1965). Químic i farmacèutic. Fou professor ajudant de Química Orgànica a la Universitat de Barcelona i professor de Química a l'Institut Pi i Margall. Fou alcalde de Moncada i Reixac el 1934 i 1936. Va militar a Acció Catalana i a ERC. Fou company i amic dels Pi i Sunyer, Pere Bosch i Gimpera, Riera Llorca, del Dr. Puche. El 1939 es va exilià a Mèxic marxant a bord del Sinaia, essent el destí Veracruz. Era el número 121353 com a asilat polític amb data 14-6-1939. La seva professió li obrí portes com a col·laborador de varis laboratoris químics, entre ells "Laquisa SA", propietat de Cèsar Pi-Sunyer, que esdevingué capdavanter en la indústria química local. En deixar el laboratori va comprar una farmàcia. Va formar part del cos de professors de l'Institut Luis Vives a Mèxic. Va col·laborar de forma molt destacada amb l'Orfeò Català de Mèxic i en les revistes de l'exili mexicanes. La seva néta, Nuri, recorda que el seu avi donava classes de català a la família, i els hi llegia alguns exemplars del Patufet. Va escriure estudis sobre Anselm Turmeda i Ramon Llull, i "El vent de la història", "Catalanitat i nou humanisme", "Homenatge a Pere Bosch i Gimpera". Va morir amb l'enyorança de Sant Miquel de Cladells i de Can Boix, la casa rural familiar on no hi va poder tornar mai. Trobem dades d'ell a la llista d'exiliats espanyols i a les Actes de l'Ajuntament de Montcada i Reixac.

Bolòs i Vayreda, Antonio de. (Olot, 1889 - 1975). Doctor en Farmàcia i Botànic. Cursà la segona ensenyança i el grau de batxiller a Girona el 1905. Va obtenir el títol de llicenciat en Farmàcia el 23 d'octubre de 1909 per la Universitat de Barcelona. Exercí la professió de farmacèutic a la farmàcia del seu pare, Bolòs i Saderra, fins el gener de 1927, data en què es va traslladar a Barcelona,

en adquirir la Farmàcia que va ser del Sr. Antonio Novellas Roig, ubicada a la Rambla de Catalunya, número 77, farmàcia modernista que, actualment, ha estat restaurada pel seu fill Jordi de Bolòs. Durant la Guerra Civil tenia que estar oberta durant els bombardejos de Barcelona, la qual cosa obligà a A.Bolòs i a la seva família a traslladar-se a viure en una pensió del mateix edifici. El 1924 fou President del Patronat de la Biblioteca de la Mancomunitat de la ciutat d' Olot. Fou un gran coneixedor de la botànica essent nomenat el 1934 Conservador d'Herbaris de l'Institut Botànic de Barcelona i el 1939 director de l'esmentat Institut. Anys més tard fou nomenat director de l'Institut Municipal de Ciències Naturals. El 1959 ingressà a la Reial Acadèmia de Farmàcia de Barcelona, i fou, també, membre i Conseller de la Institució Catalana d'Història Natural, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, el 1926. Recopilà les dades d'il·lustres botànics, investigadors de la flora de Collserola, com Juan Salvador Boscà, descendents de Salvador Pedrol i Salvador Riera, Jussieu, Benthams, Pourret, Costa, Compañó, Pujol, Teixidor, Trèmols, Vayreda, Cadevall i Diars, Willkom, Font Quer, Solé i Pla, i d'altres zones properes a Barcelona: El Garraf, Vallès Occidental, Massís de l'Obac-Sant Llorenç de Munt i Serra de Marina.

Calvet Pascual, Enrique (Sant Feliu de Guíxols, - Barcelona, 1976). Químic, publicista, advocat i farmacèutic. Professor de Química Orgànica i de Termotècnica a les Escoles Industrials de Vilanova i la Geltrú, i de Terrassa. Fou un dels fundadors de la Societat Astronòmica de Barcelona. Introduïdor i divulgador de la radiodifusió a Catalunya. Director tècnic de l'Emissora Ràdio-Catalana, EAJ-13. Fou amateur en el camp de l'Astronomia. El 1939 fou separat de l'ensenyament com a represàlia política per part dels franquistes. Morí en una situació econòmica molt precària.

Carabot de Porras, Alfredo (Cádiz, 1908 - Barcelona, 1985). Farmacèutic. Professor ajudant de matèria farmacèutica vegetal (farmacognòsia) molt orientat a la fitoquímica que va acabar exiliant-se a Cuba i Veneçuela on va ser professor de botànica i farmacognòsia a la facultat de farmàcia de la Universitat dels Andes a Mérida, Veneçuela. Va ser membre de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya. Trobem dades a través de la seva néta Laura, que viu a Mèrida (Veneçuela)

Casamada Mauri, Ramon (Terrassa, 1874 - Montcada, 1936). Doctor en Farmàcia i en Ciències fisicomatemàtiques. Catedràtic de Tècnica Física i Anàlisi Química de la Facultat de Farmàcia de Barcelona. Degà de la mateixa Facultat. Membre de la Reial Acadèmia de Medicina i cirurgia de Barcelona, de la "Sociedad Española de física y química", entre altres. Assassinat el 1936 a Montcada, pels escamots de control. Va ser recordat el 1942 pel catedràtic de Ciències, Francisco Pardillo a la Universitat de Barcelona.

Castelló Peiró, José (?). Farmacèutic. Afiliat a la C.N.T. El 1938 es traslladà a València, on adquirí una oficina de farmàcia. Ocupà el càrrec d'Inspector General d'Indústries Químico-Farmacèutiques. En acabar la guerra civil es va incorporar com a tècnic al Col·legi de Farmacèutics de València, especialitzant-se en pràctiques edafològiques.

Codina Duran, Salvador. (Sabadell, 1880 - Caldes de Montbui, 1964). Doctor en Farmàcia. Es va llicenciar i doctorar a la Facultat de Farmàcia de Barcelona. El seu esperit inquiet i investigador el va portar a la realització d'aliments lactis de gran consum per la població. Va ser un dels primers preparadors del iogurt a Catalunya. A l'any 1908, en plena joventut, instal·là un laboratori d'anàlisi químic a Sabadell, en el què elaborà nombrosos anàlisi químic de diferents productes. Fundador de moltes associacions i entitats musicals a Caldes. Una d'elles l'Associació de Cultura de Caldes, de la que en fou president, el 1930.

Colomer Pujol, Antonio (Barcelona, 1896 - Barcelona, 1960?). Farmacèutic. Doctor en Farmàcia l'any 1921. Professor auxiliar d'Anàlisi Química a la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona. Acabada la guerra civil fou empresonat. Va publicar diversos articles en la revista "El Restaurador Farmacèutic"

Colon Manrique, Julio (Barcelona, 1888 - Mèxic, 1982). Farmacèutic. Va ser un alt càrrec a la Farmàcia Militar republicana de Tarragona. Es va exiliar a Mèxic. Actiu col·laborador del diccionari UTEHA.

Cuatrecasas Arumí, Josep (Camprodon, 1903 - Washington, 1996). Farmacèutic. El 1923 va obtenir la llicenciatura en Farmàcia. Amb una sòlida formació alemanya va ser Catedràtic de Botànica Descriptiva de la Facultat de Farmàcia de Madrid (1931-1939). Realitzà cursos de postgrau a la Universitat de Ginebra i a la de Berlin. Va ser director del Jardí Botànic de Madrid (1932-1939). Entre el 1937 i 1939 va ocupar el càrrec de Jefe de Sección de Tóxicos y Estupefacientes de la Inspecció General d'Indústria Químico-farmacèutiques i farmacèutic en cap de l'Hospital de sang instal·lat al casino de Madrid per la República. Es va exiliar a Colòmbia i a USA, realitzant una immensa tasca científica a l'exili. El 1951 fou col·laborador de la Fundació Guggenheim, i en el 1952 fins el 1955 Investigador en el Museu d'Història Natural de Chicago per la National Science Foundation

Cusí i Furtunet, Joaquim. (Llers, 1879 - Barcelona, 1968). Doctor en Farmàcia. Estudià la carrera de farmàcia a la Universitat de Barcelona. Es llicencià el 1901. El 2 d'agost de 1902, obrí la seva oficina de farmàcia a Figueres. A pocs anys d'exercir, s'establí a Figueres el Dr. Francesc Agulló, oculista deixeble del Dr. Barraquer, qui li va aconsellar convertir en especialitat la pomada d'òxid groc de mercuri, millor preparada i envasada que les que venien de França. Va començar a preparar pomades d'oftalmologia i dermatologia a la seva farmàcia, posteriorment va comprar un edifici a Figueres on instal·là la maquinària, continuant la seva elaboració i altres especialitats oftalmològiques. Va ser el naixement dels Laboratoris Norte de España. Va ser el primer farmacèutic especialitzat en la preparació de pomades per oftalmologia, que van tenir repercussió internacional. Cusí instal·là una impremta en l'empresa, sota la direcció de Joan Llop, editant publicacions mèdic històriques amb destí als oftalmòlegs. La primera col·lecció de publicacions fou el *Tractatus de conservacione versus* de Johannis de Lasso. Va traspasar la farmàcia al farmacèutic Gerardo Garriga. Fou el març de 1919 quan Joaquím amb el seu germà Carlos, comprà Mas Antic, una finca a El Masnou, on hi va ubicar, a l'any 1925, el material històric de la farmàcia propietat dels monjos benedictins al Real Monasterio de Santa Maria de Nájera (Logroño). Amb

el seu cosí Rafael Cusí va anar a Alemanya i Suïssa per comprar maquinària i donar a conèixer els seus productes de teràpia ocular i l'aparell Erisifac del doctor Barraquer. Entre les columnes i la porta gran de l'edifici principal de la finca de El Masnou hi va fer gravar les imatges dels Sants Mèdics Cosme i Damià, extrems del llibre "Arzneibereitung und Heilkunde in Der Kunst", de Gehe Verlag. En el 1933 fou membre del Consell General del Col·legi Oficial de Farmacèutics de Catalunya, delegació de Barcelona, i de la Comissió Reguladora d'Interessos Farmacèutics.

Durant la Guerra Civil espanyola, i estant en el laboratori situat en zona republicana, va ser sospitós per l'exercit franquista fins el punt de convertir-se en objectiu dels bombardeigs realitzats per l'armada italiana. El 16 de març de 1958 ingressà, amb la medalla número 17, com acadèmic numerari de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Barcelona. Va pertànyer a un gran nombre de corporacions científiques d'Espanya i internacionals. El 1972, la Junta General Extraordinària d'Accionistes acordà el canvi de nom de "Laboratorios del Norte de España" pel de "Laboratorios Cusí". Al mateix any s'instaurà el Premi Cusí. Creà el Museu Joaquim Cusí, reconegut internacionalment, essent el seu primer conservador Ezequiel Pagés i posteriorment Emília Marfà

Cuyàs Fonsdeviela de Xammar, Josep (Barcelona, 1886 - Ciutat de Mèxic, Mèxic, 1963). Llicenciat en medicina i farmàcia a Barcelona, era membre de la Unió General de Treballadors (UGT). Quan va començar la Guerra Civil era professor de l'Escola Popular de Guerra a Barcelona, i després tinent metge en la 26a Divisió al front del Segre. Passà a un camp de concentració a França i d'allà marxà a Mèxic, on arribà el juliol de 1939. Va treballar a laboratoris farmacèutics i després creà un laboratori d'anàlisis clíniques a Ciutat de Mèxic ajudat pel seu fill.

Deulofeu Torres, Alexandre (L'Armentera, 1903 - Figueres, 1978). Farmacèutic i químic. El seu pare era apotecari a Sant Pere Pescador. Fou Catedràtic de Física i Química de l'Institut de segona ensenyança de Figueres. Militant d'ERC ocupà, entre el 1936 i 1939, el càrrec d'alcalde accidental a Figueres. Fou mobilitzat el 1938 com a sanitari i assignat al quarter Miquel Servet de Barcelona, a l'Hospital de Vallcarca, i a Valls. El febrer de 1939 s'exilià a França, on va treballar a la "Pharmacia Populaire" de Montpeller, alternant amb la seva activitat de saxofonista i violinista a l'orquestra del Conservatori de Montpeller. Es va relacionar amb la "Unión Nacional Española" (refugiats). El 1947 tornà a Figueres, on s'establí de nou a la seva farmàcia. Fundà l'Editorial Emporitana el 1976

Deulofeu Poch, Josep (Figueres, 1879 - 1957). Farmacèutic. Degà de la Facultat de Farmàcia de Barcelona entre el 1931 i 1935. El 1938 fou rector accidental de la Universitat de Barcelona, fet pel qual va ser condemnat a sis anys de presó pel tribunal militar el setembre del 1939 i expulsat de la seva càtedra.

Dutrem Domínguez, Wenceslau (Barcelona, 1909 - Houston, 1979). Llicenciat a Barcelona en farmàcia el 1929 i en medicina el 1930. Fou alumne intern del Servei de Patologia Mèdica del Dr. Agustí Pedro Pons a l'Hospital Clínic. Fou inspector de sanitat i director del Dispensari municipal de Montcada i

Reixac. Durant la Guerra Civil va estar al servei de transfusions sanguínies al front d'Osca. El 1937 va marxar d'Espanya a París, on va obtenir el diploma de Medicina Tropical a la Sorbona. El 1939 marxà exiliat a Mèxic on fou professor de Patologia a l'Escuela de Medicina Rural del Instituto Politécnico Nacional (IPN) de 1940 a 1953, també treballà en laboratoris farmacèutics i a més publicà treballs d'investigació sobre antibiòtics i vitamines.

Ferrer i Batlle, Pere (Pacs, 1899 - Mèxic, 1965). Farmacèutic. Catalanista d'esquerres i militant d'ERC. Fou escollit diputat a Corts el 1936, a la circumscripció de Barcelona-ciutat, en les llistes del Front d'Esquerres de Catalunya i en nom d'Esquerra Republicana de Catalunya, vocal titular de la comissió parlamentària de Guerra, i suplent de les de Marina, Estatuts i Governació (entre març i juliol de 1936). També seria titular de les de Govern Interior i Treball, i suplent de les de Pressupostos i Governació (1937-1939). Subsecretari de Treball al govern central. Es va exiliar a París, Portvendres, Perpinyà, Oràn, Casablanca i Mèxic. Va formar part de complots contra Franco des de França. A Mèxic establí diversos negocis.

Folch Calbó, Francesc de Paula (Montblanc, 1878 - La Habana, 1961). Llicenciat en Medicina el 1900 i en Farmàcia el 1918. Era director del Servei d'Aigües de Tarragona. Durant la Guerra Civil fou director del Centre Sanitari Comarcal de la Generalitat de Catalunya a Tarragona. Quan va acabar la guerra residí més de dos anys a França i arribà exiliat a Mèxic el 1942. Fundà el Laboratorio Gut-Fol (Gutierrez-Folch) on es dedicava a la producció de vacunes i sèrum citotòxic partint del cordó umbilical de les parteres. El 1957 marxà a Cuba on fou director tècnic de l'Institut de Biologia de La Habana fins la seva mort.

Font i Quer, Pius (Lleida, 1888 - Barcelona, 1964). Farmacèutic, botànic i químic. Professor de Botànica de la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona, Va ser director de l'Institut Botànic al Museu de Ciències Naturals de Barcelona. Per encàrrec de l'Institut d'Estudis Catalans preparà una flora descriptiva anomenada "Flora de Catalunya". El 1911 fou designat farmacèutic militar entrant al cos de sanitat militar. Per catalanista i progressista va ser expulsat de la Universitat en la Dictadura de Primo de Rivera. El 1931 fou president de la Institució Catalana d'Història Natural (IEC). El 1933 fou professor agregat de Botànica de la Facultat de Farmàcia de la Universitat Autònoma de Barcelona i professor de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona (1923-1939). El 1935 creà l'Institut Botànic. Fundà la revista "Cavanillesia" juntament amb Carles Pau i Josep Cuatrecasas (1928-1937). Gran formador de la terminologia botànica popular i científica en català i castellà. Les seves obres més rellevants: Diccionario de Botánica, Plantas medicinales i Botánica pintoresca. Deixà inacabada la seva gran obra: Flora dels Països Catalans (acabada per Oriol de Bolós i Josep Vigo) Després de la guerra va ser reprès (sota l'acusació de rebel·lió militar) amb la pèrdua de tots els càrrecs. Va produir gran part de la seva obra estant empresonat. El 1959 fou nomenat Doctor Honoris Causa de la Universitat de Montpeller.

Formiguera Hernández, Gonzalo (Barcelona, 1884 - 1936). Farmacèutic. Fabricant de preparacions galèniques. Assassinat el 1936. Autor del llibre "La psicastèmia" (1928)

Gabarró Garcia, Pere (Igualada, 1899 - Barcelona, 1980). Llicenciat en farmàcia, estudià medicina acabant el 1924, aviat es decantà per la cirurgia. El 1933 fou nomenat vicesecretari de l'Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana. Durant la Guerra Civil fou major metge provisional i guanyà experiència en la cirurgia de restauració de la cara i els membres. S'exilià a Anglaterra el 1939 on va treballar a Manchester amb Sir H. Gillies ampliant la seva experiència en cirurgia plàstica durant la Segona Guerra Mundial. Va dirigir el servei de cirurgia plàstica del Baguley Emergency Hospital i del Christie Hospital and Holt Radium Institute. Fou soci fundador de la British Society Plastic Surgery. El 1947 tornà de l'exili i va poder treballar a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau i la Clínica Corachan. Se'l considera l'introduïdor de la cirurgia plàstica a Catalunya.

Garganta i Fàbrega, Miquel de (Olot, 1903 - 1988). Es llicencià en farmàcia a la Universitat de Barcelona, i el 1934 es doctorà a la Universitat de Madrid amb la tesi "Francisco Bolòs y la cultura de su tiempo". El 1926 entrà com a membre de la Institució Catalana d'Història Natural (IEC). El 1935 entrà com acadèmic corresponent a la Acadèmia Nacional de Farmàcia de Madrid. Afiliat a Acció Catalana. El 1936 fou Farmacèutic de l'Hospital Militar Base de Cirurgia de Vallcarca, a Barcelona. El 1939 es va exiliar a Colòmbia on fou catedràtic de Ciències Naturals de la Universitat d'Antioquia, catedràtic de Ciències Químiques i Naturals a l'Escola Normal d'Occident, a Pasto, professor de l'Escola Normal de Pamplona (Colòmbia). Fundà les entitats "Amigos del Árbol" i "Amigos de la naturaleza". Herboritzà per tot Colòmbia. El 1967 tornà a Olot, on continuà fent aportacions a la història de la botànica i de les ciències naturals i col·laborà a la Revista de Girona i a la Gran Enciclopèdia Catalana.

Garreta Sabadell, José (?). Farmacèutic català acollit com a professor de la Universitat de Panamà. Graduat en Farmàcia en la Universitat Autònoma de Barcelona. El 1928 conta com a preparador del medicament Bioforcil Elixir, en el Lab.Quím.P.Cor, S.A. El 1930 fou Director tècnic del Laboratori Galia. Es va exiliar a Panamà, on fou professor de Farmacologia a la Universitat de Panamà, fou, també degà de la Facultat de Ciències i Farmacologia. Membre de la comissió per a organitzar la Facultat de Medicina. La seva tasca a la Universitat de Panamà va deixar grans empremtes en la formació de les generacions d'estudiants que el van tenir com a professor.

González Juan, Pere. (Andratx (Mallorca), 1886 – Barcelona, 1955. Farmacèutic. En el 1907 ingressà como col·laborador del Dr. Ramon Turró en el Laboratori Microbiològic Municipal de Barcelona, del que fou Director entre el 1927 i 1939. Es llicencià en Farmàcia el 1922 i els seus treballs sobre bacteriologia i immunologia foren altament reconeguts. El 1921-1922 tributava com a laboratori annex al carrer Notariat, 21 de Barcelona, preparant algunes especialitats sota la llicència de Ramon Turró Darder. El 1926 estableix la farmàcia a la Diagonal de Barcelona. El 1936 consta sense

farmàcia. Entre 1925 i 1929 presidí la Societat Catalana de Biologia, filial de l'institut d'Estudis Catalans, a Barcelona. Ingressà a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona amb el discurs "Mecanismos nutritivos de la inmunidad", al què va respondre Ramon Turró. Amb Carrasco i Formiguera estudià l'obtenció de la insulina. A l'any 1939 se exilià. Destituït del càrrec de director del Laboratori, quan tornà a Catalunya, passà als Laboratoris Leti, contribuint al progrés de la indústria farmacèutica, i a la primera síntesi de la penicil·lina a Catalunya. Col·laborà en els Treballs de la Societat Catalana de Biologia, Anals de Bromatologia, Medicina Clínica, Ars Mèdica, Journal de Physiologie et de Patologie Générale, Revista dels Serveis Sanitaris i Demogràfics Municipals de Barcelona i Anals de Medicina i Cirurgia entre altres.

Isern Rabascall, Josep (L'Hospitalet de Llobregat, 1902 -Manresa, 1974). Farmacèutic i llicenciat en medicina a Barcelona el 1936. Es formà amb Josep Trueta a l'Hospital de Sant Pau. Durant la Guerra Civil fou capità metge provisional a l'Hospital Militar número 1 de Barcelona i després cap del servei quirúrgic a l'hospital La Sabinosa de Tarragona. S'exilià a França on treballà a l'hospital de la Grave a Tolosa. Tornà a Catalunya el 1941 on fou empresonat i alliberat el 1946. Se'l va permetre exercir professionalment a Manresa.

Marcó i Dachs, Lluís (Palafrugell, 1910- Barcelona, 2007) Farmacèutic. Fou cofundador de la FNEC (Federación Nacional de Estudiantes de Cataluña). S'establí a Alella amb farmàcia pròpia. El 1936 fundà el sindicat de farmacèutics de l'UGT. El 1936 fou nomenat membre del Consell de Sanitat de Guerra de la Generalitat, dimintint el 1937. S'encarregà de la distribució de medicaments al front d'Aragó. Fou nomenat "Inspector de Farmacias del Ejército", amb grau de Capità provisional. Temps després passava a Sanitat Civil per organitzar la Inspecció General d'Indústries Químico-farmacèutiques. Quan el Govern es traslladà a Barcelona la Inspecció va rebre d'uns laboratoris nordamericans les passes per l'obtenció de la sulfanilàmida, que es va fabricar als Laboratoris Esteve amb l'assessorament de Marcó i altres farmacèutics. L'exercit republicà fou el primer en usar-la massivament. Quan el Ministeri d'Instrucció Pública i Sanitat passà a mans de la CNT, Marcó va tornar a l'exèrcit essent nomenat Jefe de los Servicios de Farmacia a l'Estado Mayor del General Miaja, del "Grupo de Ejercitos". Va reclamar pols de tàbac de Tarragona per extreure la nicotina pel tractament de la pel·lagra. Donant mig kilo d'or va aconseguir suavitzar el conflicte dels Laboratoris Abelló i poder tenir "Orosanil" per combatre la tuberculosi, també aconseguí per 4 milions de pessetes la importació de la insulina pura en l'Hospital Clínic de Barcelona i ser distribuïda entre els laboratoris i aquests distribuir-ho. Essent membre del Consell de Sanitat de Guerra de la Generalitat mobilitzà els professors de Farmàcia i de Ciències Químiques per evitar nous greus incidents degut al pànic que es va produir per l'assassinat dels Drs. Casamada, Tayà i Palomas. Caiguda Catalunya en el poder de l'exercit nacional fou l'únic Jefe de Servicios de Farmacia del Ejército republicà. Fou l'únic que ostentà els càrrecs civil i militar de farmacèutic. Va ser agafat a Alacant i portat al camp de concentració d'Albatera i després al de Portaceli (Bètera), on es fer càrrec de la farmàcia del camp. Posat en llibertat se'n va anar a Villamanin (León). El 1945

va tornar a Barcelona, sense poder establir-se a Alella. Va escriure: *Els jueus a Catalunya* (1985), *Llaurant la tristesa* (1998), *Els jueus i nosaltres* (1977)

Martín Serra, Ricardo (Figueres, 1907- ?). Doctor en Farmàcia l'any 1931. Exercí a la farmàcia del seu pare a Figueres fins l'any 1939. Va ser farmacèutic militar durant la guerra civil. Va emigrar a la República Dominicana on va treballar en temes de farmàcia galènica i va ser professor a la Facultat de Enginyeria de la Universitat de Santo Domingo.

Moles Ormella, Enrique (Barcelona, 1883-Madrid, 1953). Fou professor supernumerari gratuït de la Universitat de Barcelona. Doctor en Farmàcia que es va dedicar a la Química Inorgànica i la Química-Física. Es va formar amb el Premi Nobel W. Ostwald a Alemanya i a Suïssa. Va ser catedràtic de Química Inorgànica de la Facultat de Ciències de la Universitat de Madrid i director de l'Institut Nacional de Física i Química. La seva producció científica va ser excel·lent. Empresonat en intentar tornar a Espanya després de la guerra civil va ser condemnat a mort i després a cadena perpetua d'on va sortir en llibertat el 1943. Es va refugiar en la indústria farmacèutica (laboratoris IBYS) com a assessor tècnic de la secció de Química Farmacèutica fins la seva mort. Director General de Pòlvores i explosius del govern republicà espanyol.

Novellas i Roig, Antoni (Barcelona, 1879-1951). Es va llicenciar en farmàcia el 1901 i l'11 de gener de 1902 obria la farmàcia Novellas a la Rambla de Catalunya, 77 de Barcelona, la qual va ser decorada per l'arquitecte modernista Antoni de Falguera i Sivilla. A l'any 1927 la va vendre a la família Bolòs, que actualment la regenta i que ha mantingut la decoració i vitralls modernistes. Es dedicà al "Laboratori d'especialitats farmacèutiques Antonio Novellas", ubicat al carrer d'Alfons XIII (avui Diagonal), i més tard traslladat al carrer de Bruc, 172. Va ser un investigador inquiet, que va estudiar i passar llargues temporades a Alemanya, Suïssa i França. Perfeccionà els seus coneixements de farmacognòsia (farmacèutica vegetal) a Montpeller. Va ser l'introduïdor de l'opoteràpia (organoteràpia) a Espanya el 1906 amb la publicació del treball "*Nuevos métodos de preparación de medicamentos opoterápicos*" amb la preparació d'especialitats opoteràpiques al seu laboratori. En el 1927 va implantar l'estabilització dels vegetals i va comercialitzar preparats fitoteràpics anomenats solufixes. Va dedicar alguns treballs a l'especialitat d'homeopatia. Fou fundador i primer president de l'Institució Catalana d'Història Natural, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, i un gran coneixedor de la medicina i de la farmàcia europea del seu temps. A Ginebra, va ser deixeble del professor Chodat. Va seguir els cursos de l'Institut de Botànica Delessert de l'Ariana. El 1912 va col·laborar en la posta en marxa de la "Pharmacie Centrale". Comptava amb una biblioteca de més de 2000 volums i un petit museu, a casa seva, de ciències naturals, mineralogia, i farmàcia amb peces de ceràmica i vidre antic. Durant la guerra civil espanyola va viure confinat a casa seva apartat de les activitats públiques. Va publicar 76 obres, entre opuscles, articles i conferències. A França va conèixer Jules Verne, amb qui va mantenir correspondència i li va dedicar una novel·la. Membre de la RAMC.

Olivan Palacin, Nicasio Francisco (Huesca,– Mèxic, 1969). Farmacèutic i químic. Establert a l'any 1926 i 1932 al carrer Baix de Sant Pere, 52, com regent de la vídua Escuder. Va tenir una marcada activitat professional i política durant el període de la guerra civil. Fou Catedràtic de l'escola Superior d'Agricultura. Durant la guerra civil, va aplicar els seus coneixements de química a estudis en defensa passiva contra gasos. La seva situació professional en la zona republicana li va permetre protegir als farmacèutics respecte la incautació de les seves farmàcies, responent pel farmacèutic, entre altres, Dr.Santiago Pagés Maruny, de ser assassinat per les Patrulles de Control. El 1939 s'exilià a Mèxic, tot i que el seu objectiu era anar a Bèlgica i Alemanya per esbrinar certes patents químiques aplicades, però la segona guerra mundial li obstaculitzà. A Mèxic se li convalidà els seus estudis obtenint el títol de Enginyer Agrònom al servei de l'Administració mexicana.

Palomas i Bons, Francesc Xavier (Barcelona, 1876-1936). Farmacèutic. El 1899 fou Vicepresident de la secció de ciències i farmàcia del Centre Escolar Catalanista. El 1901 llicenciat a Barcelona i el 1902 va fer el doctorat a Madrid. El 1907 fou Redactor de la revista "Farmàcia Catalana" i redactor en cap del butlletí de la "Mancomunitat Farmacèutica Catalano-Balear". El 1918 va col·laborar en el "Boletín oficial del Colegio de Farmacéuticos de la provincia de Barcelona". El 1919 fou Professor auxiliar de la Facultat de Farmàcia de Barcelona. El 1921 fou Membre actiu del Sindicat de Farmacèutics. El 1924, en morir Lluís Gigirey Morentin, catedràtic de matèria farmacèutica vegetal, ocupà la seva plaça. Del 29-11-1934 al 26-2-1936 fou catedràtic i degà de la Facultat de Farmàcia de Barcelona. Fou detingut el 23-9-1936 al domicili del seu company de claustre Ramon Casamada i Mauri per elements incontrolats (milícies) que el van assassinar. El 27-9-1936 va ser destituït del càrrec de catedràtic.

Paluzie i Borrell, Jesús . Farmacèutic. Va portar la farmàcia col·lectivitzada de Mariano de Veciana Prats. Després de la guerra va quedar en situació precària i va ser ajudat pel mateix Veciana.

Pedemonte i Falguera, Bonaventura. (Barcelona,1881 - Sant Andreu de la Barca, 1950). Farmacèutic i historiador. Estudià farmàcia a la Universitat de Barcelona. Es va llicenciar el 1901. Els primers anys de joventut col·laborà amb la Revista "La Renaixença". Ingressà al Col·legi de Farmacèutics de Barcelona el 1902, al mateix any obre la seva oficina de farmàcia i el 1905 el seu laboratori. Intervé en el 2n Congrés de Metges de la Llengua Catalana, presentant els seus productes en la "Exposición Médica de Producciones Originarias de los países de lengua catalana o de autores nacidos o residentes en los mismo". En el 1914-1915 realitzà sota la direcció del Dr. Paul Dieterle-Delarue, el primer curs de Síntesi Química, organitzat pel Consell d'Investigació Pedagògica de la Diputació Provincial de Barcelona.

Entre altres productes va fabricar, de forma industrial, l'àcid isovalerianic, i la fabricació del lactat de calci, inexistent després de la guerra civil espanyola. El seu fill Modesto Pedemonte Feu va mantenir el laboratori juntament amb Antonio Miró Folch, farmacèutic. A la seva mort la seva esposa Mercedes Clemente Canut,

farmacèutica, va associar-se amb els “Laboratorios Ale” que posteriorment es digué “Ale Pedemonte”

Pérez Iborra, Alfred (Barcelona, ?, Barcelona, 2000). Va obtenir el títol el 1931. Es col·legià el 1932 a Tarragona i s'estableix a Torredembarra continuant la farmàcia de Trinitat Gallart. El 1936 es col·legià a la Delegació Barcelona del CUC, permutant la farmàcia de Torredembarra per la farmàcia de Josep Sala Fargas del c/Plateria, 6 de Barcelona. Practicà a la farmàcia de Julio Ainaud Soler, farmacèutic de Barcelona. Fou President de la “Federació Catalana d'Estudiants Catòlics” des de 1928 fins el 1930. Durant la guerra civil fou incorporat al front de l'Ebre com alferes de Sanitat de l'exercit republicà. A l'any 1942 obté un laboratori al carrer de Provença, 224. El 1943 fou denunciat, anònimament, per un farmacèutic del Col·legi per “catalanista-separatista”, per la seva actitud de frenar el procés de depuració política al mateix col·legi. Al mateix any impulsà la creació de “Circular Farmacèutica”, òrgan del Col·legi Oficial de Farmacèutics de Barcelona, essent el seu Director fins el 1958. El 1946 traspasa la farmàcia del carrer de Plateria al farmacèutic Hermenegild Olivella Mitjans i adquireix la de Beatriz Figuerol Solé del c/Pere IV, 157. El juny del 1958 traspasa la seva farmàcia i s'estableix al c/Olivo, 22 de Badalona. Va ser comptador de la Junta als anys 1941,1946 i 1949 i Director del Col·legi Oficial de Farmacèutics de Barcelona fins el 1958.

Pi Sunyer Bayo, Cèsar (Roses, 1905 – Mèxic, 1997). Es va llicenciar en farmàcia a la Universitat de Barcelona el 1927. Es va especialitzar en bioquímica a Alemanya. Fou becat per la Junta d'Ampliació de Estudios a Berlín el 1929-30. Fou cap de laboratori de bioquímica de l'Institut de Fisiologia de Barcelona (1931-1939). El 1933 fou professor de bioquímica a la Universitat Autònoma de Barcelona, i secretari de la Societat Catalana de Biologia. Durant la Guerra Civil fou tinent metge i director de secció del Laboratori dels Hospitals Militars de Catalunya a partir de 1937. Va exiliar-se a Illa (Rosselló) on va passar quatre mesos abans de marxar a Mèxic. Va treballar en laboratoris farmacèutics (director de Laboratorios Químicos SA. Laquis) en farmàcia galènica. President de l'Institut Català de Cultura (1975-1978) i de l'Orfeó Català de Mèxic (1971-1974), i col·laborà en les revistes catalanes Quaderns de l'Exili, Nova Revista, Pont Blau i Xaloc de Mèxic, i Vida Nova de Montpeller.

Puig i Muset, Pere. (Molins de Rei, 1912 – Barcelona, 1983). Farmacèutic. Estudià i es llicencià a Granada el 1935. Al mateix any es va establir a Molins de Rei essent propietari de la seva farmàcia, també va ser propietari i Director dels laboratoris PEYVA, fins el 1947. Va preparar especialitats farmacèutiques i fàrmacs relacionats en l'Enciclopèdia de Medicaments i Especialitats (1953) i en la col·lecció Pharmakoteka del Museu de la Farmàcia Catalana, de Barcelona. És important el descobriment de la alfaquimotripsina de Puig Muset, fàrmac amb èxits terapèutics en els camps oftalmològics, cardiològics, de les cèl·lules cancerígenes de diversos tumors experimentals. En 1965 fou nomenat acadèmic numerari de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya El 1962, va presentar a “Col·loquis”, organitzat per la Societat Catalana de Biologia, Institut d'Estudis Catalans, en Barcelona, juntament amb Ramon Casares, Josep Laporte y Ignasi

Balaguer i Vintró, una monografia sobre el colesterol i les seves connotacions biològiques i patològiques. Després de la Guerra Civil començà la seva investigació en les causes del "latirisme", malaltia apareguda en persones que s'havien alimentat només amb guixes. Investigà sobre: els bioflavonoïdes i la seva acció anti-oxigen, la vitamina E, la vitamina P, fenòmens lipotròpics, el problema de la transaminació, el gèrmen del lat, així com l'aplicació farmacològica. Van col·laborar amb ell, el Dr.Puig i Roig, Dr.F.Garcia Valdecasas, Dr. J.Laporte, Dr.Martín Esteve, Dr.F.Calvet, y Dr.L.Cornudella.

Puigpiqué i Raurich, Francesc. (Manresa, 1861-Barcelona, 1943). Farmacèutic i periodista. Estudià farmàcia a la Universitat de Barcelona, llicenciant-se el 1879. Fou director interí del diari La Democràcia, a Barcelona. A causa dels seus articles de caràcter polític va emigrar a Lisboa. Fou membre d'una comissió creada pel Col·legi per gestionar a Madrid la supressió pel Parlament de l'apartat 8, de l'article 170 de la Llei del timbre del 15 de setembre de 1892, respecte a la utilització del segell que s'havia d'imposar a específics i aigües minerals. El 1895 va ser nomenat Soci de Mèrit del Col·legi de Farmacèutic de Barcelona per aconseguir que el Col·legi fora Corporació Oficial, igual que el de Madrid. Fou membre del Sindicat Farmacèutic Espanyol. Fins el 1910 va ser director de la revista *El Restaurador Farmacéutico*. En 1922 intervé a favor del Col·legi de Farmacèutics de Barcelona, perquè cobrés el deute que tenia amb l'Ajuntament de Barcelona en concepte de las receptes de Beneficència Farmacèutica Municipal que sumava 9 trimestres.

Fou Acadèmic numerari de l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona (1901), i President Honorari del Col·legi de Farmacèutics de Barcelona (1930). També, fou membre de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, Corresponent del Real Colegio de Farmacéuticos de Madrid i de Zaragoza i Corresponent de la Reial Societat de Farmàcia d'Amberes (Bèlgica), entre altres institucions. El 1922 fou President del Col·legi Oficial, cessant el gener de 1923. En la X Assemblea de la Unió Farmacèutica Nacional, celebrada a Cádiz, el 1922, es va debatre la desautorització presentada per Estanislao Ferrer en contra de Puigpiqué, Garreta y Dou, com a representants del Col·legi per formar part de la Junta Directiva de la Unió. Les intervencions dels acusats van demostrar que la seva representació era efectiva. I Puigpiqué va demanar la dimissió de la Junta Directiva de la Unió. A partir del 1929 la vida col·legial del Col·legi de Farmacèutics de Barcelona es polititzà i es va proposar que Puigpiqué fos separat del càrrec per republicà, la qual cosa el President del Col·legi, Javier de Nicolau no acceptà. En 1939 va tornar a tenir represàlies professionals per la seva ideologia republicana.

Ribas Creuet, Lluís . (Girona, ?- ?). Farmacèutic. Formà part de la Junta de Defensa de Girona (informe del funcionari Joan Carner, Arxiu Municipal de Girona). Exiliat a França.

Saforcada Ademà, Manuel (Viella, 1877- Barcelona 1969). Llicenciat a Barcelona en Medicina el 1900 i en Farmàcia el 1903. Des de 1906 fou metge forense a Barcelona i des de 1909 fou professor auxiliar numerari a la universitat.

El 1922 fou nomenat catedràtic de Medicina Legal, on es dedicà bàsicament als temes de la medicina forense i a la Psiquiatria Legal. Fou un dels fundadors i president de la Societat de Neurologia i Psiquiatria de Barcelona i de l'Associació Espanyola de Neuropsiquiatria. Des de 1925 fou membre de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona. Quan començà la Guerra Civil fou un dels catedràtics cessat en el seu càrrec i posteriorment revocat per les autoritats republicanes. Després de la guerra els franquistes el van ratificar en el seu càrrec, i també el van premiar per ajudar a perseguits i desertors des del seu càrrec de president en el Tribunal de Practicantes. Així es mantingué en la càtedra fins la seva jubilació, el 1947. Fill de Baldomer Saforcada i Turmo, farmacèutic occità que es traslladà a Barcelona el 1880

Solé i Pla, Joan (Barcelona, 1874 - Barranquilla, Colòmbia, 1950). Es va exiliar a Colòmbia el 1939 on va ser director del laboratori de fisiologia i professor de botànica a l'Escola de Farmàcia de Barranquilla.

Tayà Filella, Salvador (Barcelona, 1882 - 1936). Farmacèutic. Professor auxiliar de Química Inorgànica i de Tècnica Física de la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona. Publicà diversos treballs juntament amb Dr. Casares Gil. Fou assassinat el 1936 per les milícies anarco-sindicalistes.

Trias i Pujol, Joaquim (Badalona, 1888-Barcelona, 1964). Obtingué la llicenciatura de medicina i farmàcia l'any 1910 i el doctorat el 1911 a Madrid. Metge militar, adquireix experiència en cirurgia de guerra al Marroc. Catedràtic de Patologia Quirúrgica a l'Hospital Clínic. S'especialitzà en el servei d'urgències i muntar un dispensari especialitzat. Fou President de la Sociedad Española de Cirugía Ortopédica y Traumatología, i de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques (1928 al 1930). Cofundador de la Revista de Cirurgia de Barcelona i del Butlletí de la Societat de Cirurgia. Degà de la primera Universitat Autònoma. Va ajudar a reconvertir la Facultat de Medicina aplicant una simbiosi entre universitat i societat. S'exilià a França el 1939 i després a Andorra on va organitzar el primer quiròfan a casa seva. El 1947 tornà a Barcelona i el 1948 fou empresonat per negar-se a transgredir el secret professional d'un malalt seu.

El 1954 li concedeixen la càtedra de cirurgia a Mendoza (Argentina). En honor a ell i al seu germà Antoni, l'hospital de Badalona porta el nom dels Germans Trias i Pujol

Trincheria Guitó, Ramon de (Girona, 1889-Sant Feliu de Llobregat, 1937). Farmacèutic. Es va establir a Sant Feliu de Llobregat. Fou subdelegat de Farmàcia. Fou assassinat el 9 d'octubre de 1937.

Tusquellas Flamarich, José. (?) Farmacèutic. Afiliat a la UGT, fou Cap de la secció de subministraments de la inspecció general d'Indústries Químiques i Farmacèutiques durant la guerra civil. Es va exiliar voluntàriament, més tard va buscar avals per tornar i no va tenir cap dificultat. Les seves actuacions amb alguns farmacèutics no van ser bones.

Ventosa i Roig, Joan (Vilanova i la Geltrú, 1883 - Mèxic, 1961). Farmacèutic i etnòleg. Va complementar els seus estudis a París. Fou President de la Federació de Cooperatives de Catalunya i de la Federació Nacional de Cooperatives d'Espanya. Cooperà en la redacció de la Llei de Cooperatives de la segona república. Fou Director del Laboratori Municipal d'Higiene, suspès en la Dictadura de Primo de Rivera. El 1931 fou diputat a les corts espanyoles per ERC, el 1932 defensà la qüestió rabassaire. L'octubre del 1933 formà part del govern de Francesc Macià, com a Conseller d'Economia i Agricultura. Pels fets del 6 d'Octubre s'exilià a París i Brussel·les, tornant el 1936, essent membre del Consell d'Economia de Catalunya i secretari de la Junta General de Cooperación, a proposta de Negrin. Es va exiliar a Mèxic, el 1941, on va treballar com a químic i creà una fàbrica d'hiperclorit de calci. El 1956 fou encarregat per la UNESCO per l'estudi sobre les cooperatives escolars al món. La seva empremta més profunda ha estat la difusió del cooperativisme.

Xirau i Palau, Joan (Figueres, 1903 - 1976). Farmacèutic. Professor de l'Escola Politècnica de Figueres. Fou ajudant del Laboratori de Fisiologia i del Laboratori de Biologia de Barcelona. Fou director de la revista Studium. Va exercir de farmacèutic a Figueres, així com de professor de Ciències Naturals i Química a l'Escola d'Arts i Oficis de la Generalitat. Acabada la guerra civil, s'exilià a Mèxic, amb el seu germà Joaquim, on escriví diferents treballs especialitzats, entre els quals destaca "Elementos de Química en 9 lecciones", i va treballar en laboratoris farmacèutics i galènics. El mateix any 1939 el Col·legi de Farmacèutics de Girona el dona de baixa, malgrat la causa de la seva absència. Entre el 1940 i el 1942, fou professor de Química Orgànica i Inorgànica i d'Anàlisi químic quantitatiu i qualitatiu a la Facultat de Medicina i Farmàcia de la Universitat de Michoacana de Morella (Mèxic). El 1941 fou nomenat membre de la "Sociedad Mexicana de Historia Natural", dirigí els laboratoris centrals de la Universitat, i publicà "Alquimia y transmutación" a la revista Umbral. Entre el 1943 i 1950 fou director tècnic i d'investigació de la secció d'alcaloides dels "Laboratoris Lauzier" de Mèxic. Va traduir de l'anglès "Fundamentos y práctica de la cirugía de guerra y urgència" del Dr. Trueta, així com diversos articles a diferents revistes de Mèxic. El 1947 fou nomenat membre de l' "American Chemical Society". L'any 1950 treballà a París amb el bioquímic Polonowsky investigant sobre alcaloides. El 1952 tornà a Barcelona i va demanar l'obertura d'una oficina de farmàcia, la qual cosa no se li va concedir fins quasi quatre anys més tard, fet que li provocà grans dificultats per sobreviure ell i la seva família.

Cal esmentar, però, que hi va haver professors que foren admesos sense sancions, període del novembre del 1939 a l'octubre de 1940, com: Manuel Saforcada, Enrique Soler, Candido Torres, Jesús Isamat, José Lorenzo, Lluís Miratvilles, Aurelio Sanclemente, tots ells de la Facultat de Farmàcia.

A més, Gómez del Campillo va aplicar peticions de sanció a José Deulofeu Poch (expulsat i empresonat). D'altres van presentar una declaració jurada. Els farmacèutics Antonio Colomer (expulsat), Pius Font Quer (expulsat i empresonat),

Pere Gonzalez Juan, Cèsar Pi Sunyer Bayo (expulsat, exiliat a França i Mèxic), entre altres, no van presentar cap declaració jurada. Gómez del Campillo va donar les llistes al Ministro de Educación Nacional, Ibáñez Martin.

Quasi la totalitat dels farmacèutics catalans van pertànyer a institucions científiques rellevants com Institut Medicofarmacèutic de Catalunya, els Col·legits Farmacèutics de Catalunya, Acadèmia de Medicina de Catalunya, i Facultats de Farmàcia i Medicina de la Universitat de Barcelona, entre altres.

INSTITUCIONS CIENTÍFIQUES DE LA II REPÚBLICA ESPANYOLA

La forta influència de la “Institución Libre de Enseñanza” va conduir a crear institucions científiques i culturals, les quals, inspirades en el krausisme, van ajudar en els avenços educatius de la dona i en la formació dels joves.

A Catalunya Joan Bardina, amic de Hermenegildo Giner de los Rios, implantà l'Escola de Mestres seguint les directrius filosòfiques krausistes.

Són exemples de les institucions científiques de la II República espanyola, la “Residencia de estudiantes” i el seu laboratori dirigit per Juan Negrin, Catedràtic de Fisiologia i president del govern republicà espanyol l'any 1937; la “Residencia de señoritas” i el seu laboratori Foster i l'“Instituto Nacional de Fisica y Quimica. Instituto Rockefeller” amb els professors Enrique Moles, Blas Cabrera i Miquel Catalan, entre altres.

La formació d'experts en salut pública, que des dels anys 1920, havia impulsat a Espanya la Rockefeller Foundation, va portar a l'exili espanyol un gran nombre de personalitats científiques de rellevància a països com ara Veneçuela, on Santiago Ruesta va ocupar càrrecs de política sanitària i José María Bengoa va iniciar polítiques pioneres en la lluita contra la fam a les zones rurals. Francesc Duran i Reynals fou convidat i va seguir les seves recerques virals a Nova York.

La “Junta para ampliación de estudios e investigaciones científicas (JAE)”, amb José Castillejo que fou l'eix vertebrador de la recerca. Hem de destacar que la implicació de les dones en la recerca de la Física i la Química, es va incrementar notablement durant el període republicà, previ a la guerra civil, essent destacada la seva participació en el “Instituto Nacional de Fisica y Quimica (INFQ)”, també conegut pel “Rockefeller”. D'entre les investigadores en les seccions de Física i Química, dirigida per Moles, cal destacar Concepción Rof Carballo. Enric Moles signava els treballs d'investigació juntament amb les seves col·laboradores a fi de promoure l'estatus científic d'aquestes. El setembre de 1931 es va finalitzar l'edifici de l'Instituto Nacional, donat per la Institució Rockefeller, en el qual s'hi van traslladar els equips, entre altres, del Laboratori de Química Orgànica i Biològica de la Facultat de Farmàcia. En acabar la guerra civil Teresa Toral, investigadora amb Moles, fou empresonada juntament amb altres com Carmen Caamaño i Maria Lacambre. M.Teresa Salazar, doctora en Químiques, i també investigadora i col·laboradora de Moles, l'any 1934 marxà a París al Laboratoire de Chemie Physique Appliquée.

Segons la documentació, trobada, de l'any 1940, consta que els alumnes de Moles van veure com el "Instituto Nacional de Física y Química-Fundación Rockefeller"- fou utilitzat per l'estudi i fabricació de material de guerra, especificant que van construir uns aparells denominats fotolocalitzadors amb la idea de poder registrar la presència i direcció d'avions, i també consta que el gener del 1937 el "Instituto Nacional de Física y Química- Fundación Rockefeller" va dependre de la "Subsecretaria de Armamento".

L'agost del 1936 es forma un Comitè que rep ordres del Sindicat Central de la U.G.T. perquè siguin expulsats el Director Julio Palacios y Julio Guzmán per "desafectos a la causa roja", essent expulsats. El febrer del 1937 es forma un segon Comitè amb una representació del personal científic de l'Institut sense que acordessin expulsions. Amb ocasió d'un discurs pronunciat per Negrin a la "Fundación Rockefeller", i a instàncies d'alguns alumnes-obrers es va acordar donar-li un plec que contenia una felicitació o adhesió com a President del Govern republicà espanyol. En aquest mateix document consta que un dels deixebles de Moles, José Luis Gómez Caamaño, mestre, amic i familiar dels autors d'aquest treball a igual que de la seva esposa C.Rof Carballo, Llicenciat en Ciències Químiques, d'antecedents d'esquerres, fou el Cap del Laboratori d'Explosius en la Subsecretaria d'Armament, per la qual cosa se'l condemnà a dotze anys i un dia de reclusió menor, pel Consell de Guerra franquista.

El Dr. Broggi en el seu discurs de resposta al Dr. Gómez Caamaño, en motiu de la seva entrada com acadèmic de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, el 1983, explica com el Dr. Gómez Caamaño fou víctima de la persecució, de la intolerància i del "salvaje africanismo", tenint els camins de la docència tancats, específica, a més, que la guerra civil va ser la força major que va estroncar la seva trajectòria científica i docent, i es va quedar sense aquells amics i mestres, que tant havien influenciat en la seva carrera, pels mateixos motius de tants altres: depuració, mort i silenci imposat.

La història de l'Hospital Varsòvia de Tolosa de Llenguadoc, fundat pels exiliats republicans, constitueix una base de dades de gran interès. Quan els republicans enrolats a la Resistència francesa guanyaren la guerra a l'Alemanya nazi el 1944, van intentar contra Franco l'Operació Reconquista, i per atendre als ferits van fundar l'Hospital Varsòvia. L'ofensiva no tingué èxit, però aquell hospital, atès sobretot per metges i farmacèutics catalans i valencians, es va convertir en el centre de referència per als 150.000 refugiats espanyols del sud de França, la Catalunya Nord. El Varsòvia encara existeix i continua mantenint els principis de medicina social amb què va ser creat. Hem de destacar els farmacèutics catalans: Pau Cirera i Guillem Vinyes per les seves aportacions de subministrament de medicaments i, en especial, els complexes vitamínics pels camps de concentració. L'únic laboratori de la postguerra civil espanyola que tenia un bon nivell científic i empresarial era l'Institut de Biologia i Serumteràpia (IBYS), gràcies a Enric Moles que es va refugiar com a assessor tècnic, després de ser alliberat, de la secció de Química Farmacèutica des de 1943 fins a la seva mort. A igual que el seu deixeble, J.L.Gómez Caamaño, que va ser assessor tècnic dels Laboratoris Leo a

Barcelona. Ambdós no van poder exercir en la seva tasca docent com a Químics rellevants de la "Fundación Rockefeller".

BIBLIOGRAFIA

Abadal i Calderó, R. d' : *Dietari de guerra, exili i retorn (1936-1940)*. Publicacions Abadia de Montserrat. Barcelona, 2001

Azaña, M.; Ortega y Gasset, J.: *Dos visiones de España: Discursos en las Cortes Constituyentes sobre el Estatuto de Cataluña (1932)*. Galaxia Gutenberg. Barcelona, 2005

Bacardit Sanllehi, J.: Blog Crema Catalana. Documentació telemàtica.

Baldó Lacombrà, M.: *Represión franquista del profesorado universitario*. Cuadernos del Instituto Antonio de Nebrija, 14/1 (2011), 31-51. Universitat de València

Benet J.: *Catalunya sota el règim franquista*. Edicions Catalanes. París, 1973

Biblioteca de Catalunya: *Documentació de la família Paluzie*. Barcelona, 2004

Bosch Giral, P.: *Protagonistas de la Química en España: los orígenes de la catàlisis*. CSIC. Madrid, 2012

Broggi i Vallès, M.: *Memòries (1908-2005)*. I. *Memòries d'un cirurgià (1908-1945)*. II *Memòries (1945-2000)*. Edicions 62. Barcelona, 2001.

Broggi i Vallès, M.: *Progressos efectuats per la Sanitat Militar en el curs de la guerra civil espanyola (1936-1939)*. Acte Inaugural Curs (1986-87). 50è aniversari guerra civil espanyola (1936-1986). 1987, pàg. 56-60

Broggi i Vallès, M.: Discurs de resposta a l'Acadèmic electe Dr.José Luis Gómez Caamaño. *Divagaciones sobre las Ciencias Médicas*. Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona. Imprès a Barnagràfic. 40 pàg. Barcelona, 1983

Carmona i Cornet, A.: *Historia de la Cátedra de Técnica Física aplicada a la Farmacia y análisis químico y en particular de los alimentos, medicamentos y venenos de la Facultad de Farmacia de la Universidad de Barcelona (1886-1936)*. Tesina de Grau de Llicenciat en Farmàcia. Universitat de Barcelona, 1974

Carmona i Cornet, A. M. ; Trias i Rubiès, R. *L'Institut Medicofarmacèutic de Barcelona durant el conflicte (1936-1942)*. Gimbernat, (2008), vol 50, pàg. 225-234

Clara, J.: *Girona sota les bombes (1936-1939)*. Revista de Girona, 105 (1983)

Claret Miranda, J.: *La repressió franquista a la Universitat espanyola*. Tesi Doctoral, inèdita, Barcelona, 2004. Universitat Pompeu Fabra

Cuatrecasas Genís, J.; Cuatrecasas Arumí M., Subirà Rocamora, J.: *L'apotecari de Camprodon*. Ed. Mediterrània. Barcelona, 2006.

Giral Barnés, F.: *Ciencia Española en el exilio (1939-1989): el exilio de los científicos españoles*. Ed.Anthropos / CFERE 1. Madrid/ Barcelona,1994

González Bueno, A.: *Nos asedian con el silencio. Reflexiones y actuaciones de José Cuatrecasas Arumí (1903-1996) entorno a la República Española desde su exilio norteamericano*. En "Los destinos inciertos: el exilio republicano español en América latina". ARBOR. Ciencia, pensamiento y cultura, CSIC, CLXXXV, 735, pàg.139-153. Madrid, 2009

- Hervás i Puyal, C.: *Sanitat a Catalunya durant la República i la Guerra Civil. Política i Organització sanitàries: l'impacte del conflicte bèl·lic*. Tesi Doctoral, inèdita. Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives. Universitat Pompeu Fabra. Barcelona, 2004
- Jordi González, R.: *Cien años de vida farmacéutica barcelonesa (1830-1939)*. Edit. Ramon Jordi González. Imp. Gráficas Gispert, La Bisbal de l'Empordà, 1982, pàg. 119,206
- Jordi González, R.: *Colectanea de "speciers", mancebos boticarios, boticarios, farmacéuticos practicantes de farmacia y farmacéuticos en Cataluña (1207-1997)*. Edit. Fundació Uriach 1838, Imp. Gràfiques Gispert, S.A. Palau solità i Plegamans, 2003
- Jorge, D.: *José Castillejo: padre de la JAE y tercer hombre de la ILE*. Madrid, 2011 (treball inèdit)
- Magallón Portolés, C.: *Químicas españolas en la Edad de Plata*. An.Quim. 2011, 107(1), 94-101
- Magallón Portolés, C.: *El Laboratorio Foster de la Residencia de Señoritas: las relaciones de la JAE con el International Institute for Girls in Spain, y la formación de las jóvenes científicas españolas*. En Asclepio. Revista de Historia de la Medicina y de la Ciencia, vol LIX, 2, juliol-desembre, pàg. 37-62. Universitat de Zaragoza. Zaragoza, 2007
- Manent, A.: Gran Enciclopèdia Catalana. Enciclopèdia Catalana, S.A.. Barcelona, 1971, 1a ed. Vol 3, pàg. 112
- Martínez, A; Esteve, J. (direcció): *La batalla del Varsovia. La història de l'hospital de Toulouse fundat pels exiliats republicans*. Editor i Imatge Esther Albert i Antoni Arnau. DVD
- Ordóñez Alonso, M.M.: *El Comité Técnico de Ayuda los Republicanos Españoles. Historia y documentos, 1939-1940*. INAH, Mèxic
- Ordóñez Alonso, M.M.: *El refui mexicà: químics i farmacèutics de l'exili espanyol a Mèxic*. En Mètode, 61: "Ciencia y exilio. La diàspora de los científicos republicanos. Universitat de València. València, 2009
- Pairolí, M.: *Oriol de Bolòs. Una vida dedicada a l'estudi de la botànica*. Col·lecció de Biografies de la Fundació Catalana per a la Recerca, Barcelona, 2001
- Pérez-Bastardas, A.: *Miguel Angel Baltà, farmacèutic i nacionalista radical*. Llibre d'Actes de la VI Jornades d'Història de la Farmàcia Catalana. Ed. SAHCFC. Gràfiques Gispert. La Bisbal de l'Empordà, 2004, pàg. 57-64
- Poblet, J. M.: *Els darrers temps de la Generalitat i la República*. Dopesa. Barcelona, 1978.
- Puerto, J.: *José Giral Pereira, Farmacéutico, químico y doble presidente del Gobierno Republicano*. En VV.AA.: "Desde la memoria: historia, medicina y ciencia en los tiempos de la II República". Fundación de Ciencias de la Salud-Residencia de Estudiantes. Madrid, 2008
- Rovira i Virgili, A.: *Els darrers dies de la Catalunya republicana*. Curial, Barcelona, 1976.
- Sabaté i Casellas, F.: *L'exili mèdic català a França (1939-1949) i les seves iniciatives*. Gimbernat, 2006, núm 46, pàg.251-258
- Sanchez Agustí, F.: *Medicina a l'exili de Toulouse*. Annals de l'Hospital Varsovia. Gimbernat, 2008, 50, 331-347
- Sánchez Ron, J.M.; Roca-Rosell, A.: *Spain's First School of Physics: Blas Cabrera Laboratorio de Investigaciones Físicas*. En Osiris 8, 2nd series, pàg. 127-155, 1993

Broggi, M. Carmona, A.M. Carmona, M.C. Jorge, D

Sánchez Ron, M.: *La Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas 80 años después, 1907-1987*. CSIC. 2 vols. Madrid, 1988

Solé i Sabaté, J. M.; Villarroya i Font, J.: *La repressió a la rereguarda de Catalunya (1936-1939)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1989.

Soriano, A.: *L'hôpital Varsovie a Toulouse 1944-1950*. Comunicació en el Col·loqui "Italiens et Espagnols en France 1938-1946". Institut d'Història del Temps Present. Paris, 1991

Tarrés i Claret, P.: *Diari de guerra (1938-1939)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Montserrat, 1979

Torra, Q.: *Crònica política de la República Catalana (14-17 d'abril de 1931)*. El Punt-AVUI, abril 2012

Vilar, P.: *La Guerra Civil española*. Crítica. Barcelona, 1986

Zulueta, C. de: *Ni convento ni college: la residencia de señoritas*. CSIC. Madrid, 1993